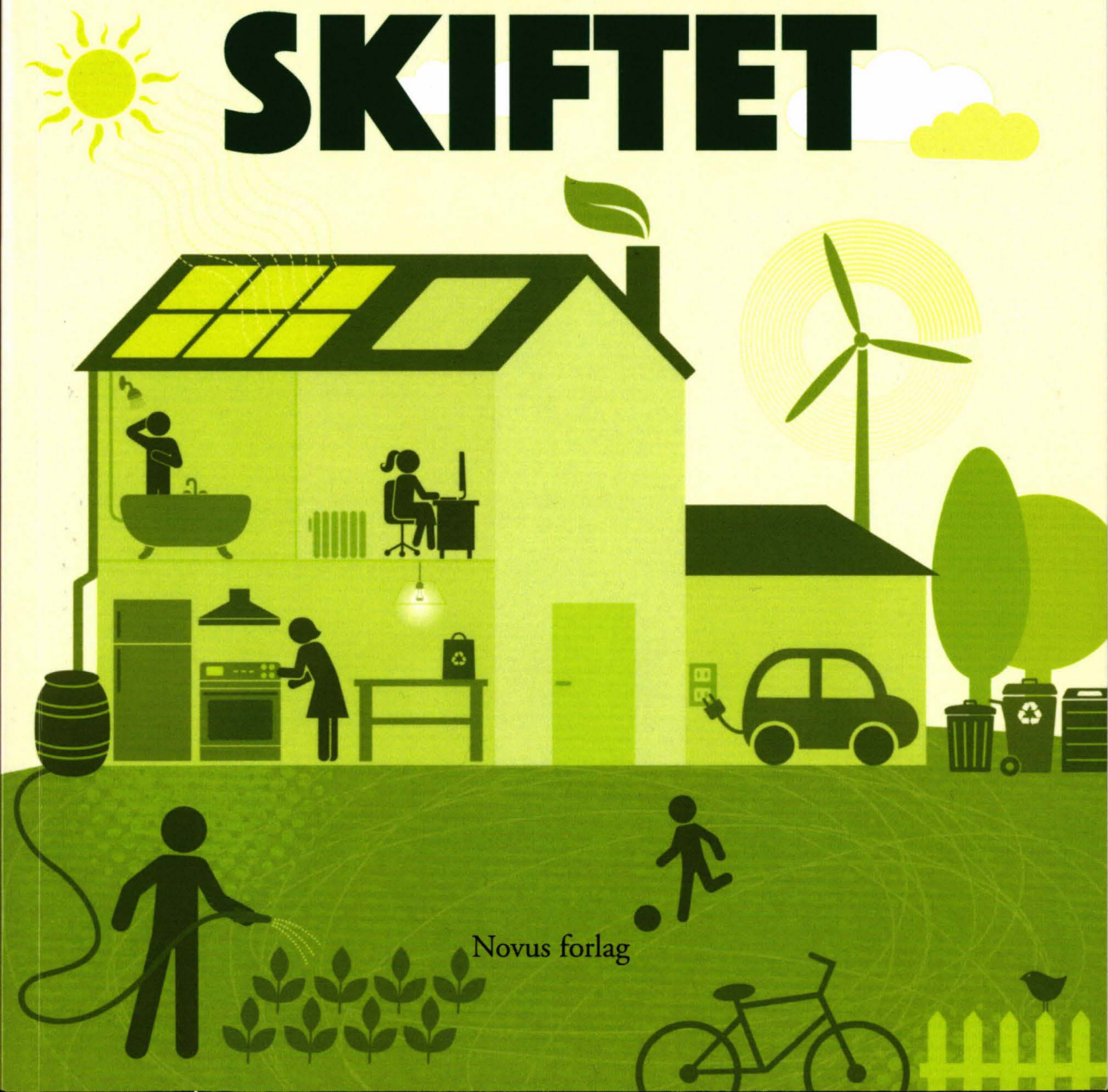

Gunnar Vittersø, Anita Borch, Kirsi Laitala
og Pål Strandbakken (red.)

FORBRUK OG DET GRØNNE SKIFTET

Novus forlag

© Novus AS 2016.

ISBN 978-82-7099-853-1

Omslag: Geir Røsset

Omslagsillustrasjon: iStock, © Annasunny

Trykk: lasertrykk.no

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med *Lov om opphavsrett til åndsverk*, eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorganisasjon for rettighetshavere til åndsverk.

Er litt bedre godt nok?

Vivi M.L. Storsletten og Ove Jakobsen

Innledning

For å løse de store samfunnsutfordringene innenfor økonomi, miljø, og samfunn kreves det et radikalt skifte i forståelsen av virkeligheten i retning av systemisk helhetsforståelse kontekstuert i tid og rom. Problemløsning basert på abstrakte modeller har en tendens til å feile på grunn av manglende forankring i virkeligheten. Den engelske filosofen Alfred North Whitehead (1978) hevdet at vi har en tendens til å betrakte teoriene som mer virkelige enn virkeligheten («the fallacy of misplaced concreteness»). Dette gjelder i særlig grad økonomiske modeller som bygger på en forståelse som systematisk utelater viktige forhold knyttet til natur og samfunn. Ifølge Whitehead fører «the fallacy of misplaced concreteness» til at fenomener som vekst og konkurransekraft fortrenger humanistiske og økosystemiske fenomener. I dag er Whiteheads poeng mer aktuelt enn tidligere, og følgene ser vi i form av en rekke utilsiktede konsekvenser som for eksempel klimaendring, utrydding av plante- og dyrearter, mangel på rent ferskvann, gjeldskrise og økende forskjeller mellom fattig og rik.

For å håndtere problemstillinger knyttet til bærekraftig produksjon og forbruk er det ifølge den amerikanske økonomen Kenneth Boulding (1981) nødvendig å overskride økonomiens mekanistiske forståelsesramme. Han hevder at helhetlige løsninger forutsetter en overgang til økonomi forankret i organiske prinsipper.

I dette kapitlet analyserer vi bærekraftig produksjon og forbruk ut fra to økonomiske modeller som bygger på henholdsvis mekanistisk og organisk virkelighetsoppfatning. For å kaste lys over forskjellene mellom de to økonomimodellene viser vi til paralleller med Johan Galtungs (1964) detaljerte beskrivelser og analyser av negativ og positiv fred (Boks 1).

Boks 1: Galtungs begrep om negativ og positiv fred

Negativ fred viser til fravær av symptomer på krig, eller mer generelt, at noe uønsket er redusert eller har opphørt å eksistere. Negativ fred oppnås gjennom ulike virkemidler blant andre aggresjon og vold, dersom de fører til reduksjon av aktive krigshandlinger. Ifølge Galtung er imidlertid ikke fravær av vold en tilstrekkelig betingelse for å utvikle et fredelig samfunn i positiv forstand. Dersom strukturene som fører til konflikt og vold fortsatt er til stede er krig alltid en mulighet. Innenfor negativ fred blir tiltak som reduserer symptomer på voldsbruk og aggresjon prioritert, mens positiv fred legger vekt på strukturelle endringer som bidrar til harmonisk samspill mellom økonomi, individer, samfunn og natur. Galtung (1964; 1985) fokuserer på strukturelle forklaringer på fred. Han påpeker at Gandhis fredsfilosofi har vært en viktig inspirasjonskilde for hans analyser av strukturell vold. Positiv fred er tilstedeværelsen av strukturelle løsninger som fremmer likeverd og rettferdighet, harmoni og trivsel. Positiv fred forutsetter eksistensen av integrerende sosiale strukturer, også i perioder uten krig eller trusler om krig (Barash og Webel, 2014). Positiv fred bygger på en organisk virkelighetsforståelse som legger grunnlaget for samfunnsmodeller som fremmer nettverksbasert samarbeid forankret i egalitær fordeling av makt og ressurser. Ifølge Galtung er positiv fred den beste beskyttelsen mot vold fordi den er forankret i en sosial praksis der urettferdighet og undertrykkelse er minimalisert eller eliminert.

Grønn og økologisk økonomi blir ofte brukt (og misbrukt) som betegnelser på en rekke ulike tilnærminger til å løse utfordrende problemer knyttet til miljø og samfunn. Inspirert av Galtungs analyser av negativ og positiv fred belyser vi forskjellene mellom de to retningene innenfor økonomi. Med referanse til negativ fred hevder vi i tråd med blant andre William Rees (2000) at grønn økonomi er innrettet mot reduksjon av negative symptomer basert på bruk av markedsøkonomiens verktøykasse; markedskrefter, prismekanismer og juridiske reguleringer. Ved å redusere de negative miljømessige og sosiale konsekvensene som følger av økonomisk praksis, bidrar grønn økonomi på denne måten til å opprettholde det etablerte økonomiske systemet. Fordi grønn økonomi opererer på symptomnivå, blir slike løsninger ofte kritisert for ikke å gjøre noe med årsakene som ligger til grunn for problemene. Økologisk økonomi stiller krav om dyptgripende strukturelle endringer basert på grunnleggende økologiske prinsipper som for eksempel; samarbeidende desentraliserte nettverk, synergi og utvikling. Gjennom endring på strukturnivå bidrar økologisk økonomi til å skape livskraftige samfunn der de negative symptomene i liten grad oppstår. På grunn av kompleksiteten i problemfor-

ståelsen og løsningene blir økologisk økonomi kritisert for å være vanskelig å gjennomføre i praksis.

Problemforståelse

Ifølge Lindner (2012) lever vi en i tid preget av store kontraster; samtidig som problemene blir stadig mer dramatiske, rettes det økende oppmerksomhet mot mer virkelighetsnære modeller som åpner for nye løsningsmuligheter. Scharmer og Kaufer (2013) støtter Lindners argumentasjon og påpeker at det som dør ut, er utdaterte modeller forankret i egosentrisme, materialisme og dualisme. Denne kulturen har ført oss inn i en tilstand preget av organisert uansvarlighet, der vi individuelt og kollektivt har bidratt til å skape problemer som det har vist seg svært vanskelig både å forstå og å løse. Sammenhenger mellom økonomi, ledelsesteorier, menneskelig utvikling og eksistensielle perspektiver er dermed sentrale for å forstå underliggende mønstre av potensielle kriser (Stor-sletten og Jakobsen 2015).

Merton advarte mot utilsiktede konsekvenser som følger av etablerte økonomiske modeller (Merton 1936). Han differensierte mellom konsekvenser som berører den handlende selv og konsekvenser som berører andre mennesker. I tillegg kan vi skille mellom kortsiktige og langsiktige virkninger. I overensstemmelse med Mertons argumentasjon kan vi tolke mange av de alvorlige utfordringene vi står overfor i dagens samfunn som utilsiktede (ag-gregerte) konsekvenser av et økonomisk system som på mange områder er i konflikt med naturgitte og sosiale forhold. En mulig løsning består i å sette i verk tiltak som reduserer symptomene på konflikten mellom modell og virkelighet. En annen løsning er å endre modellene slik at de passer bedre med virkeligheten. Capra og Luisi (2014) argumenterer for det andre alternativet og påpeker at løsninger på dagens komplekse utfordringer krever en radikal endring i våre oppfatninger, vår tenkning og våre verdier.

Ifølge Eisenstein er konvergensen av kriser innenfor økonomi, energi, utdanning, helse, vann, jord, klima, politikk og miljø en fødselskrise, som driver oss ut fra den gamle verden og inn i en ny (Eisenstein 2011). Den nye kulturen som er i ferd med å vokse frem, bygger på modeller som inkluderer og prioriterer humanitet og autenticitet. Det vil si, at visjoner om hvem vi er og hvem vi ønsker å være, individuelt og kollektivt (som samfunn) er blitt et aktuelt tema, også innenfor vitenskapen. Det handler imidlertid ikke bare om å

endre tenkemåte, det handler også i økende grad om dyptgripende strukturelle endringer.

For å trenge dypere inn i problemstillingen går vi videre i distinksjonen mellom endringer forankret i henholdsvis grønn og økologisk økonomi. Galtungs analyser av negativ og positiv fred (boks 1.) bidrar til å tydeliggjøre forskjellene mellom grønn og økologisk økonomi. Ifølge Galtung er negativ og positiv fred selvstendige fenomener, der det ene er mulig uten at det andre er til stede. Ved å transformere meningsinnholdet i negativ fred til grønn økonomi og å knytte en forbindelse mellom økologisk økonomi og prinsippene innenfor positiv fred konkretiserer vi forskjellene mellom de to retningene innenfor økonomi.

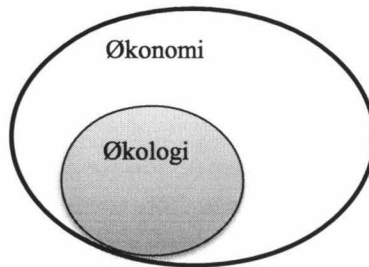
Barash og Webel (2014) hevder i overensstemmelse med Galtungs definisjon av negativ fred, at samfunnsstrukturer som bidrar til sult, politisk undertrykkelse, eller psykologisk fremmedgjøring er voldelige. Konsekvensen av strukturell vold er at humanistiske verdier forvitrer og åpner for økt voldsbruk. Hvis samfunnsstrukturene bidrar til undertrykkelse og urettferdighet samtidig som kulturelle verdier og normer aksepterer aggressiv atferd, vil forekomsten av direkte vold være mer sannsynlig enn i samfunn der de strukturelle og kulturelle forholdene er annerledes.

Grønn økonomi

Vi definerer grønn økonomi som en tilnærming der fokus er å finne frem til virkemidler som er egnet til å redusere negative symptomer ved hjelp av markedsøkonomiens verktøykasse. Dermed er det mulig å redusere skadevirkningene av etablert økonomisk teori og praksis, uten å foreta grunnleggende strukturelle endringer. Fordi tiltakene ikke røkkes ved den grunnleggende ideologien, bidrar de til å opprettholde 'business as usual' (Levitas 2013).

I denne sammenhengen er økonomisk internalisering (Hopfenbeck 1992) et velegnet og hensiktsmessig virkemiddel for å gjøre økonomien «grønnere». Det vil si at negative miljømessige og sosiale virkninger knyttet til økonomisk praksis blir regnet om til pengeverdi og trukket inn i bedriftenes regnskaps-systemer. Ideen er at dersom negativ påvirkning av naturen konverteres til markedspriser, får bedriftene et økonomisk insentiv til å utvikle miljøvennlige produkter (fig. 1). Gjennom økonomisk internalisering blir naturen tolket inn i en økonomisk forståelsesramme. På samme måte kan nudging, grønne

skatter, lover og forskrifter være relevante verktøy for å fremme en grønnere økonomi.

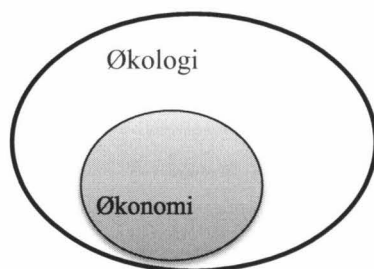
Figur 1. Økonomisk internalisering.

Konsekvensen av å prioritere enkeltstående symptomdempende tiltak er at det kan oppstå en rekke utilsiktede negative bivirkninger. For eksempel vil tiltak for å stimulere til økonomisk vekst for å løse arbeidsledighet og finanskrise, som regel bidra til at miljøproblemene forsterkes. Dette skjedde når de rike landene brukte milliarder av dollar for å redusere de negative effektene av finanskrisen i 2008. Ved å stimulere til vekst i produksjon og forbruk i den rike del av verden økte presset på naturressurser samtidig som gapet mellom fattig og rik økte, både nasjonalt og globalt. Vekst i produksjon og forbruk i rike land fører ofte til redusert ressurseffektivitet fordi livssyklusen på produkter blir kortere, avstanden mellom produksjon og forbruk øker, og avfallsmengdene vokser dramatisk.

Vår tendens til overforbruk av naturressurser blir i dag forsterket ikke bare av en stadig mer raffinert teknologi som muliggjør bruk av ressurser som tidligere var utilgjengelige, men også av kulturelle normer, som egosentrisme og materialisme, som fører til stadig økende individuelt forbruk av varer og tjenester. Et av de alvorligste ankepunktene mot grønn økonomi er ifølge Rees (2000), at den bidrar til å skjule de virkelige problemene bak «a veil of green words and concepts». Konsekvensen er at grønn økonomi, til tross for gode intensjoner, har bidratt til å forsterke miljøproblemene med det resultat, at det er behov for stadig sterkere virkemidler for å begrense skadevirkningene.

Økologisk økonomi

Betegnelsen økologisk økonomi viser til at økonomien på den ene siden er underordnet økologiens rammer, og på den andre siden at økonomien bygger på økologiske prinsipper. Det innebærer blant annet at økonomisk virksomhet ikke er et mål i seg selv, men et virkemiddel for å styrke livsprosesser i natur og samfunn. Økologisk internalisering innebærer ifølge Hopfenbeck at økonomi blir forstått ut fra økologiske prinsipper og tilpasset naturens tålegrenser.

Figur 2. Økologisk internalisering.

I overensstemmelse med denne vurderingen hevdet Georgescu-Roegen at målet for økonomisk virksomhet er «enjoyment-of-life» (Georgescu-Roegen 1971). Ifølge Max-Neef (1995) viser empiriske studier at livskvaliteten i den industrialiserte verden nådde et toppunkt på midten av 1970-tallet. Siden den gang har den har vært nedadgående til tross for at BNP har fortsatt å stige i den samme perioden.

For å snu den negative utviklingen mener Daly og Cobb Jr. at det er nødvendig med en dyptgripende endring i etablert økonomi teori og praksis (Daly og Cobb Jr. 1989). Som leder i verdensbanken erfarte Daly (2007) hvor vanskelig det var å løse problemer i tilknytning til overforbruk av naturressurser og bekjempelse av fattigdom innenfor rammene av etablerte økonomiske modeller. Daly konkluderte med at vi trenger en ny økonomi som på den ene siden gir en dypere og mer helhetlig forståelse av problemene og som på den andre siden åpner for nye løsningsalternativer.

Daly peker på tre hovedutfordringer som økologisk økonomi må bidra til å håndtere;

- Begrense totalforbruket av naturressurser
- Bidra til rettferdig fordeling av ressurser
- Bidra til effektiv ressursutnyttelse

På samme måte som Galtung argumenterer Daly for at målene bare kan nås dersom det blir gjort grunnleggende endringer i de strukturelle rammebetingelsene. Som eksempler nevner han at desentraliserte samarbeidende nettverk erstatter atomiserte konkurransemarkeder, sirkulære verdikjeder erstatter lineære verdikjeder, fokus rettes mot prosesser mer enn produkter, og livskvalitet erstatter materielt forbruk som målsetning for økonomisk virksomhet.

Selv om problemene er globale, må løsningene være forankret i lokale tiltak. Det vil si at global reduksjon av forbruket av ressurser og lavere utslipp av forurensende stoffer til jord, vann og luft krever koordinerte endringer på lokalt og regionalt nivå. Ifølge Boulding er samarbeid innenfor små desentraliserte nettverk mer produktive enn det som er mulig i globaliserte maktstrukturer (Boulding 1970). Den samme argumentasjonen finner vi hos Schumacher som hevder at desentraliserte småskalaløsninger er mer ressurs-effektive enn sentraliserte stordriftsløsninger. Produksjon basert på lokale ressurser rettet mot lokale behov er den mest rasjonelle form for økonomi (Schumacher 1993).

Spørsmålet om rettferdig fordeling av ressurser nasjonalt og globalt kan ikke løses innenfor rammen av etablert økonomisk teori, uten å komme i konflikt med problemstillingen knyttet til overforbruk. Forklaringen er at Pareto-optimale løsninger innebærer at omfordeling kun kan skje så lenge endringene fører til forbedringer hos alle berørte parter. Fordelingen er optimal når det ikke er mulig å omfordele godene på en slik måte at minst en person får økt velferd uten at andre får redusert sin velferd. Dermed blir det umulig å overføre fra de rike til de fattige. Den åpenbare løsningen blir dermed å sørge for at både de fattige og de rike får mer – dette krever ubegrensede ressurser. Ideen er at dersom de rike først blir rikere, vil de fattige etter hvert også få mer («trickle down» prinsippet). Det har vist seg at «trickle-down» prinsippet ikke har fungert i praksis, kløften mellom fattige og rike har økt. Max-Neef (1995) påpekte at når den materielle velstanden når et visst nivå («the threshold point»), begynner livskvaliteten å falle til tross for økonomisk vekst. I fattige land som ennå ikke har nådd terskelpunktet, er vekst i BNP nødvendig for å overvinne fattigdom. I rike land der vi for lengst har overskredet terskelverdien, er reduksjon i produksjon og forbruk nødvendig. På spørsmål om hvordan vi kan be-

kjempe fattigdom uten vekst, kommer Daly med følgende svar: «We might have to share!» (Daly 2007, s. 10).

Bærekraftig produksjon og forbruk innenfor grønn og økologisk økonomi

I det følgende skal vi se nærmere på hvordan bærekraftig produksjon og forbruk kan forstås i lys av henholdsvis grønn og økologisk økonomi. Begge tilnærmingene bygger på en seriøs intensjon og vilje til å løse de miljømessige og sosiale problemer vi står overfor i dagens globaliserte økonomi. Problemløsning foregår i møtet mellom fortid og fremtid. Det er derfor nødvendig med en grundig forståelse av den historiske utviklingen frem til i dag. I tillegg er det viktig å ha visjoner rettet langt inn i fremtiden. Realismen i visjonene bestemmes av forankring i individuell og kollektiv erfaring. Det er verken ønskelig eller mulig å tvinge frem løsninger som ikke har grunnlag i menneskelig intuisjon, følelser og tanker.

Mer spesifikt kan vi si at en overgang til økologisk økonomi innebærer at forbrukerrollen endres fra å være fokusert på hvordan en kan kjøpe og konsumere mest mulig, billigst mulig, til å legge mer vekt på andre kvaliteter knyttet til prosessen foran og bak det produktet som tilbys. Hvordan de enkelte bedriftene er integrert i lokalsamfunnet, hvilke miljømessige og sosiale virkninger de har både individuelt og sosialt, er sentralt innenfor økologisk økonomi (Ims, Jakobsen, Zsolnai 2015).

En viktig endring ved overgang fra grønn til økologisk økonomi, er at definisjonen av produktet endres fra å være en «bundle of characteristic offered by one party, the seller, to another party, the buyer» (Bagozzi 1986, s. 137) til en kompleks sammenheng av enheter integrert i sosiale og økologiske nettverk (Ims, Jakobsen, Zsolnai 2015). På grunn av produktets dynamiske karakter kan det ikke reduseres til et fysisk objekt, det vil alltid være integrert i sosiale og økologiske prosesser. Med andre ord, bærekraftig produksjon og forbruk forutsetter tilstedeværelsen av en rettferdig sosial orden, og økonomi i harmonisk samspill med naturen.

Problemet innenfor grønn økonomi er at abstrakte teorier og modeller ikke knytter produksjon og forbruk sammen med økologiske og sosiale systemer. Produkter fremstår derfor som en kombinasjon av isolerte egenskaper skapt gjennom manipulerende markedskommunikasjon. Barash og Webel

(2014) påpeker at livskvalitet ikke kan oppnås stykkevis og delt. I en økologisk økonomisk tolkning er produktet et dynamisk fenomen, materialisert i og gjennom sosiale og økologiske nettverk. Dermed tydeliggjøres også vårt «medansvar» for produktet gjennom hele livssyklusen. Kunnskap om de økologiske og samfunnsmessige virkningene av produktet gjennom hele livsløpet er derfor viktig innenfor økologisk økonomi. Ved valg av matvarer må vi ut fra dette resonnementet kjenne til sosiale, helsemessige, miljømessige og økonomiske betingelser som er involvert i alle leddene fra produksjon, distribusjon og forbruk til gjenvinning og avfallshåndtering. En foreløpig konklusjon er at innholdet av begrepene bærekraftig produksjon og forbruk blir svært forskjellig avhengig av om en legger grønn økonomi (fokus på symptomer) eller økologisk økonomi (fokus på strukturer) til grunn for tolkningen.

For å tydeliggjøre problemstillinger knyttet til bærekraftig forbruk skiller vi mellom kortsiktige og langsiktige løsninger basert på henholdsvis «grønn økonomi» og «økologisk økonomi». Innenfor grønn økonomi er produktet ikke mer enn en samling ulike egenskaper ved et gitt punkt i tid og rom. På lengre sikt er målet å tilby grønnere produkter med egenskaper som tar hensyn til definerte økologiske, sosiale og økonomiske kriterier uten at selve systemet blir utsatt for kritikk eller krav om endring.

Tabell 1. Ulike perspektiv på bærekraftig forbruk.

	Grønn økonomi	Økologisk økonomi
På kort sikt	Maksimalt forbruk	Redusert forbruk
På lang sikt	Maksimalt grønt forbruk	Integrert forbruk

Innenfor økologisk økonomi er målsetningen på kort sikt å prioritere forbruket av produkter som har positiv innvirkning på økosystemer, sosiale systemer og individuell livskvalitet. På lengre sikt er målsetningen å bidra til strukturell utvikling som gir grunnlag for integrert forbruk innenfor livskraftige samfunn preget av kulturelt mangfold, høy livskvalitet og bærekraftig natur.

Vekst blir forstått svært forskjellig innenfor henholdsvis grønn og økologisk økonomi. Mens grønn økonomi definerer vekst som en del av løsningen på sosiale og miljømessige utfordringer, blir vekst oppfattet som kjernen i pro-

blemet innenfor økologisk økonomi. På kort sikt aksepterer grønn økonomi at tradisjonell vekst er nødvendig for å håndtere utfordringene innenfor samfunn og natur. I et lengre tidsperspektiv er målsetningen å gjøre veksten så grønn som mulig. Det vil si, at de negative virkningene av veksten skal reduseres mest mulig. Innenfor økologisk økonomi er målet både på kort og lang sikt å redusere forbruket til et nivå som gir optimale livsbetingelser for mennesker innenfor rammene av livskraftige økosystemer. Det er likevel et klart skille mellom de kortsiktige og de langsiktige målene, på kort sikt skal forbruket ned, på lang sikt er fokus rettet mot å utvikle økonomiske strukturer som gir grunnlag for kvalitativ utvikling. (Tabell 2).

Tabell 2. Ulike perspektiver på vekst.

	Grønn økonomi	Økologisk økonomi
På kort sikt	Vekst BNP	0-vekst
På lang sikt	Grønn vekst	Kvalitativ utvikling

For å bidra til bærekraftig produksjon og forbruk er det nødvendig å forankre økonomien i den økologiske og sosiale virkeligheten og dersom vi skal lykkes med å løse de store utfordringene knyttet til vekst, fordeling og effektivitet.

For det første må produksjon og forbruk være bærekraftig. Det vil si at økonomisk vekst basert på ideen om ubegrensede ressurser må erstattes av en erkjennelse av at eksponentiell vekst på en klode som ikke vokser, er fysisk umulig. I tillegg forutsetter bærekraftig utvikling en anerkjennelse av at naturressurser ikke kan erstattes av menneskeskapt kapital: penger kan ikke gjenskape liv i en utryddet art eller gjenskape et økosystem, eller levendegjøre et historisk landskap. På et tidspunkt må derfor forbruket av naturgitte ressurser (input) og avfallsmengdene (output) som føres tilbake til naturen, endres og reduseres. I stedet for vekst bør innsatsen rettes mot tiltak som bidrar til kvalitativ utvikling.

For det andre må fordelingen av ressurser være rettferdig både nasjonalt og internasjonalt. Det vil si at økonomiens fokus på nyttemaksimering begrenses av hva som bidrar til økt livskvalitet, individuelt og kollektivt i tillegg til at naturens «source and sink capacity» ikke overskrides. Et sentralt poeng innenfor økologisk økonomi er at fellesløsninger må utarbeides gjennom de-

sentraliserte samarbeidende nettverk i stedet for konkurransebaserte markeds-løsninger.

Gjennom samarbeidende nettverk er det mulig å flytte fokus fra økonomiske lønnsomhetsmål til anerkjennelse av at fordelingen av ressurser er en viktig forutsetning for kvalitativ utvikling. En sannsynlig konsekvens er at tilfredsstillelsen av luksusbehov i den rike del av verden blir nedprioritert til fordel for en forpliktelse til å oppfylle de grunnleggende behovene til alle mennesker. For det tredje må bruken av ressurser være effisient. Effisiens innebærer i denne sammenheng at det utvikles økonomiske løsninger som bidrar til livskvalitet med minst mulig ressursforbruk. Konkret vil det si at desentraliserte sirkulære verdikjeder erstatter lineære globaliserte løsninger.

Avslutning

I dette kapitlet har vi tydeliggjort forskjellene mellom grønn økonomi og økologisk økonomi, inspirert av Galtungs skille mellom negativ og positiv fred. Grønn økonomi er innrettet mot reduksjon av negative symptomer mens økologisk økonomi stiller krav om strukturelle endringer. Negativ fred og grønn økonomi bidrar til å opprettholde det eksisterende systemet, mens positiv fred og økologisk økonomi forutsetter radikal strukturendring.

I de senere årene har det kommet i gang en rekke interessante forsøk med økologisk økonomi i ulike deler av verden. Som eksempler nevner vi at prosjekter tilknyttet «Transition Towns» er i stor vekst, det samme gjelder forsøk med etablering og utvikling av økolandsbyer. I tillegg har EU forskningsprosjekter knyttet til utvikling av desentraliserte samarbeidsløsninger innenfor matproduksjon (Ecointense), BERAS (Building ecological recycling agriculture and societies). Fylkesmannen i Oslo og Akershus utarbeidet for noen år siden planer for utvikling av lokalsamfunn og regioner basert på kretsløpsøkonomiske prinsipper. Vi står i dag foran en spennende utvikling der det er behov for mer kunnskap for å tydeliggjøre problemstillinger knyttet til bærekraftig produksjon og forbruk, der det er viktig å skille mellom kortsiktig «symptomdemping» og langsiktige løsninger basert på strukturelle endringer.

Ut fra de nevnte eksemplene ser vi at det er mulig å bevege seg utenfor etablerte økonomiske modeller for å finne langsiktige løsninger på de utfordringene vi står overfor.

Et sentralt spørsmål blir dermed å avklare om de to tolkningene er i konflikt med hverandre, eller om de kan integreres og ses i sammenheng. I en overgangsfase er det hensiktsmessig å kombinere tiltak innenfor henholdsvis grønn og økologisk økonomi. Gjennom ulike samarbeidsrelasjoner er det mulig å legge til rette for en utvikling preget av mangfold av løsninger og utviklingsprosesser. På samme måte som Boulding (1977, s. 85) knyttet negativ og positiv fred sammen i begrepet «stabil fred», foreslår vi løsninger basert på et samspill av løsninger forankret i henholdsvis grønn og økologisk økonomi. Boulding har kritisert Galtung for å tenke i form av dikotomier, i stedet argumenterer han for at i virkeligheten eksisterer de ulike tilstandene delvis integrert i hverandre (Boulding 1977). Han kritiserer også Galtung for å være for optimistisk når han hevder at det er mulig å skape et samfunn der «alle elsker alle» (Boulding 1977, s. 83). Det vil si at det er vanskelig å forestille seg en tilstand der produksjon og forbruk er bærekraftig i en absolutt forstand. På samme måte som stabil fred forutsetter en kombinasjon av negativ og positiv fred, er det mulig å hevde at et samfunn kjennetegnet av bærekraftig produksjon og forbruk har klart å integrere grønn og økologisk økonomi på en konstruktiv måte.

Det er imidlertid to krav som må innfris dersom utviklingen skal bevege seg i retning av bærekraftig produksjon og forbruk. For det første, med basis i «the fallacy of misplaced concreteness» må vi være klar over at økonomiske modeller er abstraksjoner og ikke virkelighet. Det vil si at symptomdempende tiltak aldri må oppfattes som noe mer enn tiltak for å redusere eller utsette ubehag. De gir ingen langsiktige løsninger.

For det andre må alle teknologiske tiltak tolkes ut fra en organisk virkelighetsforståelse. Det vil si at vi alltid må stille spørsmål ved om teknologiske løsninger bidrar til å styrke livsprosessene i naturen og kulturen. Hvis de ikke gjør det, bør de unngås selv om de kan ha kortsiktig symptomdempende effekt. I den sammenheng beskriver Lindner (2012) hvordan destruktiv konkurranse ikke må velges på bekostning av livsforsterkende samarbeidsrelasjoner.

Referanser

- Bagozzi, R.P. (1986). *Principles of marketing management*. Chicago: Science Research Associates.

- Barash, D.P. & Webel, C.P. (2014). *Peace and conflict studies*. London: Sage.
- Boulding, K. (1970). *Economics as a science, Morality, Ecology, Evolution, Sociology, Mathematics*. McGraw. Hill Book Company.
- Boulding, K. (1977). Twelve Friendly Quarrels with Johan Galtung. *Journal of Peace Research*, 14(1), 75–86.
- Boulding, K. (1981). *Evolutionary Economics*. Sage publications, London.
- Capra, F., & Luisi, P.L. (2014). *The systems view of life: a unifying vision*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Daly, H. & Cobb Jr., J. (1989). *For the Common Good – Redirecting the economy toward community, the environment and a sustainable future*. Boston: Beacon Press.
- Daly, H.E. (2007). *Ecological economics and sustainable development: selected essays of Herman Daly*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Eisenstein, C. (2011). *Sacred Economics – Money, gift and society in the age of transition*. Berkley California, Evolver Editions.
- Galtung, J. (1964). An Editorial. *Journal of Peace Research*, 1(1), 1–4.
- Galtung, J. (1985). Twenty-five years of peace research: Ten challenges and some responses. *Journal of Peace Research*, 22 (2), 141–158.
- Georgescu-Roegen, N. (1971). *The Entropy Law and Economic Process*. Cambridge: Harward University Press.
- Hopfenbeck, W. (1992). *The Green Management Revolution – lessons in Environmental Excellence*. Prentice Hall.
- Ims, K.J., Jakobsen, O.D., & Zsolnai, L. (2015). Product as process – Commodities in mechanic and organic ontology. *Ecological Economics* (110), 11–14.
- Levitas, R. (2013). *Utopia as Method – The imaginary reconstruction of society*. Palgrave Macmillan.
- Lindner, E. (2012). *A Dignity Economy – Creating an Economy that Serves Human Dignity and Preserves Our Planet*. Lake Oswego, Dignity Press
- Max-Neef, M. (1995). Economic growth and quality of life: a threshold hypothesis. *Ecological economics*, 15(2), 115–118.
- Merton, R.K. (1936). The Unanticipated Consequences of Purposive Social Action, *American Sociological Review*, 1(6), 894–904.
- Rees, W. (2000). Is there Intelligent Life on Earth? Parkland Institute Conference, Edmonton Alberta Nov. 18. Available at: <http://aurora.icaap.org/talks/parklandrees.html>

- Scharmer, O., & Kaufer, K. (2013). *Leading from the emerging future: from ego-system to eco-system economies*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Schumacher, E.F. (1993). *Small is beautiful – A study of economy as if people mattered*. London: Vintage.
- Whitehead, A.N. (1978). *Process and Reality*. Corrected edition. (eds.): D. Ray Griffin and D.W Sherburne). The Free Press, New York.
- Storsletten, V.M.L. & Jakobsen, O.D. (2015). Development of Leadership Theory in the Perspective of Kierkegaard's Philosophy. *Journal of Business Ethics*, 128: 337–349.

Det at uttrykket *det grønne skiftet* ble kåret til årets nyord av Språkrådet i 2015 viser den store betydningen som miljø- og klimaspørsmålene vil ha for det norske samfunnet i årene som kommer. Med denne bokutgivelsen er vi opptatt av å fremme faglig kunnskap om forbrukets og forbrukernes rolle i dette grønne skiftet. Dette forbruksperspektivet er bokens originale bidrag til denne debatten som har vært preget av et produksjons- og teknologifokus. Boken er et resultat av en spesiell satsing på temaet økonomisk vekst og bærekraftig utvikling ved Forbruksforskningsinstituttet SIFO, Høgskolen i Oslo og Akershus (HIOA). SIFO har et spesielt ansvar for å bidra til kunnskapsgrunnlaget for forbrukerpolitikken i Norge og skal utvikle ny kunnskap om forbruk, forbrukerpolitikk og forbrukernes stilling og rolle i samfunnet.

Forbruksforskningsinstituttet

HØGSKOLEN I OSLO
OG AKERSHUS

NOVUS FORLAG

ISBN 978-82-7099-853-1

